

մարին Յոյնք, եւ անոնց հետ նաեւ Ռուսք, պնդելով թէ Ափե-
սական ժողովք որ եւ իցէ յաւերած արգելած է: Արդ ի՞նչ կրնան
մտածել ասոնք՝ երբ որ Հայոց բառած հանգանակին մէջ երկայն
շարք մը յաւերածներու տեսնեն՝ զորոնք ինչպէս կը հաստատուի
Հայք մուծեր են: Գրիգոր Մսեր մեր հանգանակն աս ուստական
տհամութեան դէմ պատասպարելու կաշխատի սա վերջնական հե-
տեւութիւններով՝ զորոնք իր քննութենէն յառաջ կը բերէ:

“ Հանգանակն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ է նոյն իսկ Արիկա-
կանն, բայց ձոխացեալ կարեւորագոյն բացատրութեամբք, է որ ի
սրբոյն Գրիգորէ Ղուսաւորէ, եւ է որ ի յաջորդաց նորա ի նախնի
հայրապետաց մերոց եղբոց յառաջ քան զԺողովն Եփեսոսի, ա-
ռի սպառապուռ հերքումն աստուածընդդէմ՝ մոլորութեանց: —
Այլ զի եւ այն ամենայն բացատրութիւնք կամ ըստ բառից կամ
ըստ իմաստից առեալ են մեծաւ մասամբ ի հանգանակէ ժողովոյն
Ա-Պոլսի՝ զոր ցարգ վարեն ամենայն յունական եկեղեցիք: —
Չթողի ուրեմն մեղանչէ որ մեզս՝ եթէ բիծս իմն զամբիծ եկե-
ղեցեաւս շփիցէ, իրրեւ այն թէ ինքնագիւտ ինչ կամ նորաձայն
վարդապետութեանց յաւերածք լիալ իցեն ի հանգանակի անդ
մերում՝ ընդդէմ կանոնական հրամանաց Ափեսոսեան ժողովոյն:
— Հայաստանեայց եկեղեցի յետ միանգամ ընդունելոյ զհանգա-
նակն Արիկական (որ բերաւ ձեռամբ սրբոյն Ռատակեայ, եւ հաս-
տատեցաւ ի հօրէն նորա ի սրբոյ Ղուսաւորէն՝ փառատրականաւն
որ ի վերջոյ բանիւ), հոգ տարաւ եւ յամենայն ժամանակս պինդ
եւ անփոփոխ զնոյն ունելոյ, եւ այն՝ այնչափ իմն եւ այնպիսի զե-
րագոյն յարգութեամբ, մինչ զի եւ յետ հաստատելոյ եւ հրա-
տարական հանգանակին Ա-Պոլսի՝ որ ընդարձակ եւս է, ի բաց ոչ
եթող, ոչ զայս եւ ոչ զայն, զոր ի միումն պակասէրն՝ ի միւսումն
լրացուցեալ՝ երկոցունց միանգամայն դտաւ պահպանող¹, ,:

Աս հանգանակի ինդիրը, ինչպէս նաեւ ուրիշ քանի մը բան
Հայոց պատարագամատուցին եւ վարդապետութեան մէջ՝ որոնց
Ռուսք աղէկ աչքով չեն կրնար նայիլ, զաղղիական լեզուաւ եւ
մամով ալ պաշտպանուեցաւ վերոյիշեալ Աղուարդայ Տիւրքիէի
ձեռք՝ որն որ Փարիզ հայերէն լեզուի ուսուցիչ է²: Աս հրատա-
րակութեան պարագայները կը ցուցնեն որ նոյն իսկ Ռուսիոյ Հայք
են՝ որ զաղղիական գրչի մը վարձկանութեամբ կը ջանան որ Ռուսք
Հայոց եկեղեցական կարգաց վրայ յարգ ստանան: Սակայն չենք
կարծեր որ աս ենթադրութեանց կուտակութեամբ կարող ըլնան
զոհ ըլնալ ան ազգին հովիւները՝ որոնք, ինչպէս եօթը դար ասկէ
առաջ իրենց նախորդացը համար Աերսէս Վամբրոնցի ըսած էր,

¹ Հրահանգ. Քրիստոն. Հաւատոյ: Մոսկուա. 1850, էջ ԺԸ-ԻԳ:

² Տիւրքիէ հայերէնի ուսուցիչ եղաւ ի Փարիզ 1844էն մինչև 1881: Ծ. Հրատ.